

Stämningar i Ryssland

Nedan återges två artiklar (båda ur fransk press) som utifrån olika synvinklar försöker ta reda på och beskriva de folkliga stämningar som råder i dagens Ryssland.

Under det gångna året har de ryska myndigheterna i allt större utsträckning idogt strävat efter att likvidera alla rester av demokratiska institutioner, yttrandefrihet och fri press. Alla massmedia är nu strängt censurerade och propagandan tuggar på för att sprida Putins evangelium om att kriget i Ukraina är en existentiell kamp mot ett fientligt väst som vill krossa Ryssland och allt som det representerar.

Dagens Ryssland är en autokrati som har många gemensamma drag med fascismen (är extremt nationalistisk, tar avstånd från ”liberal demokrati”, hyllar ledaridealet och förhårligar krig¹ m m). Detta kompletteras med genuint ryska reaktionära inslag, där man hyllar den ”ryska folksjälen” och allt ”ryskt”. Däri ingår den ortodoxa kyrkan, och storryska idéer om att återupprätta Storryssland m m.

Hur har då det ryska folket reagerat inför denna utveckling? Jo, det är det som artiklarna nedan handlar om.

Innehåll

François Bonnet: Kan Putin vinna det andra kriget – mot det ryska samhället?.....	1
Andrej Kolesnikov: Ryssarna svarar på statens våld med lydnad och foglighet	7

François Bonnet: Kan Putin vinna det andra kriget – mot det ryska samhället?

Ur *Mediapart* 24 februari 2023

På knappt ett år har ryska folket slungats ut i en annan värld bestående av propaganda med stänk av fascism och ett repressivt maskineri utan motstycke. Men vad som framställs som massivt stöd för Putins regim och kriget mot Ukraina kan vara en optisk illusion.

Den 15 februari i år dömdes Maria Ponomarenko, 44-årig journalist, aktivist och tvåbarnsmor, till sex års fängelse av en domstol i Barnaul, huvudstad i regionen Altai i södra Sibirien. Hennes brott? Att ha ”förtalat den ryska arméns aktion” i Ukraina genom att publicera ”falska nyheter”, dvs informationer med ursprung i Västeuropa om bombningen den 16 mars 2022 av teatern i Mariupol i Ukraina dit hundratals civila tagit sin tillflykt.

När domen avkunnats fick Ponomarenko yttra sig. ”En totalitär stat tycks aldrig så stark som när den går mot sin upplösning. Denna regim kommer att falla samman innan jag blir fri-given”, sade denna kvinna som i månader gått till attack mot de förfärliga villkor hon suttit inspärrad under.

Parallellt med ”den speciella militära operationen” i Ukraina har Kreml satt igång ett lika systematiskt krig mot den ryska befolkningen. Förvisso mindre blodigt. Men på knappt ett år har det möjliggjort en diktatur av nytt slag, en som handlar om ett kriminellt maffiasystem

¹ Man driver nu en omfattande kampanj för att bygga upp ”Unga Armén” för att ge barn en ”militärpatriotisk uppfostran”, som bl innebär vapenträning. Denna rörelse som nu omfattar över 1 miljon barn har otvivelaktigt gemensamma drag med nazistiska Hitler-jugend. Se: <https://www.svt.se/nyheter/utrikes/putins-arme-av-barn>

baserat på två pelare: en ideologisk mobilisering av fascistiskt snitt och ett repressivt maskineri i stånd att tränga sig in i varje familj.

Annekteringen av Krim och det krig som Ryssland startade i ukrainska Donbas 2014-2015 ackompanjerades av en ursinnig national-patriotism upphöjd till statsreligion med stöd av ortodoxa kyrkan och en ökad militarisering av samhället. Det krig som inleddes i februari 2022 har utgjort en formidabel gaspedal för uppbygget av denna form av diktatur. Det konstaterar ekonomen Vladislav Inozemtsev från Moskva på *Telegram*: ”De militära förhållandena har gett de styrande möjlighet att göra slut på de sista resterna av fri- och rättigheter på några månader, under andra omständigheter skulle det ha tagit flera år.”

Ett parlament som bara är en ekokammare har antagit ett tiotal repressiva lagar, som utplånat alla återstående fri- och rättigheter. Pressfriheten har likviderats precis som rätten att demonstrera. Internet övervakas noga, vissa stora plattformar har förbjudits (TikTok bland annat), kulturlivet inom teater och förlagsvärld, som länge varit något så när skyddade, har rensats upp och fått rätta in sig, politiskt oppositionella har eliminerats, människorättsorganisationer (*Memorial* och *Sacharov-Centret*) förbjudits.

Denna massiva repression kompletteras med en propaganda som nu upptar hela det offentliga rummet och skapat vad många ryska oppositionella betecknar som ”en zombifiering” av befolkningen. I boken *Z som zombie* skildrar författaren Jegor Gran, son till sovjettidens kände dissident Andrej Sinjavskij, denna maskin för hjärntvätt byggd på historierevisionism, myten om det heliga Ryssland, dygderna med den s k ”ryska folksjälen” och lågsinnat tal om ”det satanistiska och dekadenta Väst”, som Vladimir Putin vid en rad tillfällen orerat om ...

Några timmar med de ryska tv-kanalerna (landets främsta nyhetskällor och helt kontrollerade av regimen) ger en bild av kraften i denna propaganda. Vladimir Solovjev, Olga Skabiejeva, Margarita Simonjan och Dimitrij Kiselev är några av stjärnorna i denna alternativa bild av verkligheten som Kreml vill skapa. Riddare av ett belägrat heligt Ryssland förvandlar de varje dag bly till guld, osanning till sanning, nederlag till seger och utlovar en apokalyps och ett regn av kärnvapen åt oss övriga degenererade i Väst. Det skulle kunna vara lite säreget, komiskt rent av, om inte detta dagliga malande byggde på krigets fasor och rättfärdiganden av allra värsta sortens förbrytelser.

I denna parallella värld skapad av tv-kanalerna och tusentals konton på sociala medier som *Vkontakte*, *Telegram* eller *Instagram* är pluralismen rent av förhäskande! Det försäkrade Vladimir Solovjev nyligen. För Kreml har insett vikten av att låta någon form av debatt få finnas. Visserligen inte mellan anhängare och motståndare till kriget, inte heller mellan sympatisörer till Putin eller Navalnyj (som håller på att långsamt dö i fängelset). Nej, debatten begränsas till två teman: bästa sättet att vinna kriget och hur pånyttföda det eviga Ryssland.

För övrigt skyltas det nu öppet med vad kriget handlar om. Gentemot ”ett Väst som vill krossa Ryssland”, som Vladimir Putin flera gånger upprepade i sitt tal inför parlamentet den 21 februari, gäller det att rädda den ryska världen, språket, dess värderingar, dess identitet, dess religion. För den skull måste en ny rysk människa skapas genom kriget mot Ukraina. Efter den *homo sovieticus* som dissidenten Alexander Zinovjev så väl skildrade väntar oss nu en *homo Putnicus*!

Detta projekt måste tas på allvar av åtminstone två skäl. För att det är enda sättet för Putins kriminella regim att hålla sig vid makten för att sedan, den dag Putin är borta, överlämna stafettpippen till någon annan i en evig cirkel. För att det gjorts till teori av en rad figurer inom det ultranationalistiska lägret, de enda som idag har rätt att yttra sig på det politiska fältet. Låt oss för tillfället lämna därhän Aleksander Dugin, eurasiatisk teoretiker vars numera

välkända teser bevattnat extremhögern runt om i Europa, för att i stället ägna oss åt två personer som kriget sedan ett år tillbaka placerat längst fram på scenen.²

Den förste är den ultranationalistiske, och religiöst ortodoxe, oligarken Konstantin Malofejev, som för övrigt hade en viktig roll i närmandet mellan *Front national* och Ryssland. Han ingår i kretsen närmast Vladimir Putin och har i stor omfattning finansierat de separatistiska miliserna i Donbas. Reaktionär och försvarare av traditionella familjevärderingar har han lagt hela sin tyngd bakom stiftandet av lagar mot homosexualitet och HBTQ-personer.

När Vladimir Putin i ett tal några veckor efter krigets början manade till en nödvändig ”rengöring av samhället” applåderade Malofejev med bägge händer. Och i några uttalanden alldeles nyligen för *New York Times* glädde sig oligarken åt att kriget fått fortsätta, eftersom det var enda sättet att få till stånd denna omvandling av det ryska samhället.

”Liberalismen är död för gott i Ryssland, gudskelov!”, försäkrade Malofejev. ”Ju längre detta krig varar, desto mer kommer det ryska samhället att rena sig från liberalism och västligt gift. Om vårt *Blitzkrieg* [dvs offensiven mot Kyiv i februari ifjol] hade lyckats skulle inget ha förändrats”, tillade han och underströk att Ryssland fortfarande behövde ytterligare ett år ”för att fullständigt rena samhället från de senaste ödesdigra åren”.

Det andra namnet är författaren Zachar Prilepin, förgrundsfigur i ett annat ultranationalistiskt läger. Prilepin är den andlige efterträdaren till Eduard Limonov, grundare av det nationalbolsjevikiska partiet, och propagandist med allt som kännetecknar den röda fascismen. Han lovsjunger Stalin, militarism, ledarkult och utrensning av förrädare. 2014 drog han ut för att strida i Donbas (efter att ha deltagit i båda krigen i Tjetjenien) sedan han bildat en ”humanitär stiftelse” för befolkningen i utbrytarregionerna. 2020 valdes han in i parlamentet. Han stöder Putin och har till sitt förfogande ett stort tv-program där han tillämpar målet med ”att befria rysk kultur, hyllar Sovjetunionens storhetstid och den omtalade ”ryska folksjälén”.

I augusti utmärkte han sig med att i parlamentet ha bildat en arbetsgrupp för att ”rensa den ryska kultursfären” på alla som inte stöder kriget mot Ukraina, manade till angiveri online av ”antiryska agenter och deras medbrottslingar”. Gruppen har publicerat en lista på 150 namn att inrikta sig på. De flesta av dem har blivit avskedade, bortrensade från medierna eller valt att fly utomlands.

På kanalen *Telegram*, där han har över 300 000 följare, är Zachar Prilepin ständigt igång och sprider osmakliga poster och förslag. I mitten av februari inledde han en stor operation vid namn ”Segerns stridsvagnar”, md förebild från ”det Stora Fosterländska Kriget”. Han manar där ryssarna att skänka pengar till sin stiftelse för att armén ska förses med stridsvagnar och materiel ...

Den logiska följderna av den ”zombifiering” som pågår framgick i det tal Vladimir Putin höll inför parlamentet tisdagen den 21 februari. Talet har inte fått någon större uppmärksamhet i Europa, hans anti-västliga diatriber betraktas som gammal skåpmat nu. Men detta långa och detaljerade anförande (nära två timmar) är första uttrycket för vad som måste ses som ett omfattande politiskt projekt för Ryssland.

Denna tisdag vände sig Vladimir Putin till ryssarna. Han hade redan tidigare förklarat att kriget ”kommer att bli långvarigt”. Nu gick han ännu längre genom att tillkännage vad som hädanefter kommer att vara den enda horisonten för landet och samhället: ett tillstånd av evigt krig. ”Det är en period av omvandling av vårt land, en period av grundläggande och irreversibla förändringar”, lät han meddela.

² Om Aleksandr Dugin, ”Putins hjärna”, se artikeln ”Alexandr Dugin och fascism på vänsterkanten” i [Vart går Ryssland? Olycksbådande ideologiska tendenser](#) och [Den Duginska fascismen sveper över Ryssland](#) (*Expo*)

Kriget, denna fortsatta konfrontation med Väst, tvingar fram en omstrukturering av samhälle och ekonomi, av det kulturella och intellektuella livet, för att fullborda militariseringen av landet. Soldaterna kommer att få två veckors ledighet varje halvår; de som blir demobiliserade kommer att ha tillgång till jobb och utbildning; en offentlig stiftelse kommer att hjälpa militärernas familjer ekonomiskt; ekonomin kommer att utvecklas genom att anpassa sig till arméns krav; arbetarna inom försvarsindustrin kommer att få bostäder till förmånliga hyror ... ”Vi kommer att göra allt med våra egna händer och Ryssland kommer att klara av alla utmaningar.”

Massiv repression, en propaganda omöjlig att undslippa: hur ska det då gå till att göra motstånd mot den ångvält som skapats av en regim som ingen organiserad kraft i Ryssland kan trotsa?

Kritiken har varit omfattande och hård mot ett ryskt folk bedömt som i bästa fall apatiskt, i värsta fall som aktivt stödjande regimen och kriget mot Ukraina. Det finns otaliga vittnesmål om hur familjer splittrats mellan dem som försvarar ett krig de anser vara nödvändigt mot nazistiska ukrainare och dem, långt färre, som insett katastrofen. Jegor Gran skildrar oerhört väl denna cocktail laddad med frustration, materiell misär, imperialistiska demoner, övertygelse om att Ryssland är exceptionellt och underkastelse till en statlig Molok i ett försök att förklara det stöd en stor del av befolkningen ger Putins krig.

Från sin fängelsecell har oppositionsmannen Ilja Jasjin lyckats smuggla ut en text som besvarar denna kritik. Jasjin är ett ledande namn inom den demokratiska oppositionen, nära medarbetare till Boris Nemtsov ända tills denne blev mördad 2015, en tid invald i fullmäktige i Moskva, därefter följeslagare till Alexej Navalnyj. Sommaren 2022 blev Jasjin arresterad och i december dömd till fängelse i åtta och ett halvt år för att ha fördömt kriget mot Ukraina och krigsförbrytelseerna i Butja utanför Kyiv. ”Hellre tio år bakom galler och förbli en hederlig person än att tyst brinna i skammen över den blodspillan denna regim åstadkommer”, sade han när domen avkunnades.

I den utsmugglade text som blev offentlig den 15 februari säger sig Ilja Jasjin vilja ”försvara [sitt] folk” mot anklagelserna för passivitet eller för att vara medbrottslig med Putins regim.

”Hundratusentals av mina landsmän har lämnat landet, lämnat sina hem, för att de inte vill bli mördare på regeringens uppdrag. De som stannat i Ryssland lever som gisslan. Många ogillar kriget, men tiger av rädsla för repressalier. Att någon i gisslan med en terrorists vapen riktat mot sig tiger gör honom inte till medbrottsling till terroristen [...]. Genom att kasta skulden för Kreml-juntans krigsförbrytelser på mitt folk gör ni Putins moraliska och politiska börda lättare att bära [...]. Genom detta barbariska krig dödar Putin också mitt land, Ryssland. Jag tror att ryssarna kan bli allierade till den fria världen mot tyrannen. Gå mina landsmän till mötes”, skriver han.

Av de otaliga opinionsmätningar som gjorts i Ryssland sedan februari 2022 har främst två saker uppmärksammats: ett massivt stöd till den ”militära specialoperationen” (i storleksordningen 70 procent eller mer) och att Putins popularitet ökat, som i samband med annekteringen av Krim 2014. Men den uppslutningen måste analyseras närmare, eftersom den innehåller luckor och svagheter.

Det är vad två specialister på rysk politik och opinionsmätningar gjort, Denis Volkov, chef för Levadacentret – det enda trovärdiga opinionsinstitutet i Ryssland, och den politiske analytikern Andrej Kolesnikov. De har kompletterat opinionsmätningarnas uppgifter med intervjuer med grupper och då kommit fram till en diagnos som skiljer sig klart från talet om en enhällig entusiasm för kriget i det ryska samhället.

I en nyligen publicerad studie drar de båda följande slutsats: ”Mer än att konsolidera det ryska samhället har konflikten i Ukraina spätt på redan existerande motsättningar i en rad frågor, inklusive stödet till regimen. Med andra ord stämmer kort och gott inte intrycket att Putin nu åtnjuter ett totalt stöd av den ryska allmänheten.” Deras studie skiljer på aktivt och passivt stöd och noterar betydelsen av en ”passiv konformism” och strävan att dra sig undan politiken. Den pekar framför allt på bräckligheten och flyktigheten i stödet till regimen, plus en växande oro.

Studien gjordes i augusti 2022 och tar inte hänsyn till den mobilisering av 300 000 man som skedde på hösten och den enorma chock detta innebar för det ryska samhället. En chock som på ett spektakulärt vis illustreras av att nära en miljon unga män flytt utomlands, tre gånger så många som berördes av mobiliseringen.

Än mer intressant är att den oberoende nyhetssajten *Meduza*, baserad i Litauen, kommit över och publicerat opinionsmätningar som gjordes i slutet av november på uppdrag av Kreml och ”för internt bruk enbart” av FSO (ett federalt säkerhetsorgan). De studierna visar på en snabb förändring av opinionsläget. En stor majoritet var nu för fredsförhandlingar medan enbart en fjärdedel var för att fortsätta kriget. Framför allt säger sig en betydande del vara orolig, ”demoraliserad och pessimistisk beträffande framtiden”.

Detta ansluter sig till något som varit konstant i ryssarnas relationer med regimen sedan sovjetperioden: en extrem misstro och distans till en stat betraktad som rovlysten och våldsam. Dissidenten Leonid Gozman, som i augusti dömdes till två veckors fängelse för att ha jämfört Stalin med Hitler, sammanfattar på sitt vis denna ryska hållning i en text publicerad i tidningen (numera förbjuden i Ryssland) *Novaja Gazeta*: ”Stödet till Putin idag kommer inte från personer med speciella åsikter, fascistiska eller nationalistiska. Det kommer från sådana som inte bekymrar sig för något. Det är inte honom eller hans politik de stöder, utan regeringen i allmänhet. Om Putin avgår, om dagens politik ändras 180 grader, kommer de människorna att fortsätta stödja regeringen.”

Det värsta återstår för Putins regim. Hur hantera verkningarna i hela samhället av tusentals döda eller sårade ryska soldater? I *Zinkpojkar*, utgiven 1989, skildrar den belarusiska författaren Svetlana Alexejevitj det trauma tio år av sovjetiskt krig i Afghanistan ledde till, ett krig som bidrog till Sovjetunionens sammanbrott. Femtontusen sovjetiska soldater dödades i Afghanistan. På ett år av krig i Ukraina har tvåhundra tusen ryska militärer enligt trovärdiga uppgifter dödats, sårats, försvunnit eller tillfångatagits.

Hur ska ett sådant blodbad passivt kunna accepteras av det ryska folket? Idag verkar så vara fallet med hjälp av massiv ekonomisk kompensation till familjerna och propaganda-maskineriets tystnad. Men i oorganiserad form börjar vittnesmål, protester på sociala medier eller i små lokala medier att ge sig till känna.

Som denna historia, berättad på nyhetssajten *Folk från Bajkal* i Sibirien. ”Chauffören kastade åt oss en kista i zink som till några hundar och för sin väg.” I kistan fanns resterna av Maxim Irtuganov, 32 år, dömd till sex års fängelse 2019 för användning av droger och stöld. Rekryterad i november av gruppen legosoldater i Wagner och dödad i Ukraina den 3 januari. Hans farmor som uppfostrat honom, 73-åriga Jekaterina Irtuganova, försäkrar att armén vägrat vara med på begravningen och att hans anhöriga i all hast fått samla ihop 70 000 rubel (800 euro). ”Mitt barnbarns kropp behandlades som ett svin. Han slogs för sitt hemland, när han var död fanns ingen hos honom. Jag är emot det här kriget, ungdomar dör i tusentals, men det sker inga framsteg”, säger hon till tidningen.

Denna växande oro bland ryssarna förklarar raden av enskilda protester. Efter den massiva repressionen mot anti krigs-demonstrationerna i februari och mars 2022 (mer än 20 000

arresterade, hundratals dömda till fängelse) har alla kollektiva rörelser upphört. Motståndet kan bara vara individuellt och bestraffas för det mesta med böter, avskedanden, relegering från skolor och universitet, påtryckningar på familjerna.

Ryska medier i exil och några lokala medier som fortfarande är tillåtna rapporterar om dessa exempel, utspridda och förvisso marginella, på protester. Några exempel bland några hundratals andra. I Tjita, en stor stad i ryska Fjärran östern, har 26-årige Ivan Losev precis dömts att böta 440 dollar för att på Instagram ha postat flera protester mot kriget.

I en av dem skildrade han en märklig dröm, att han träffat Ukrainas president Zelenskyj, något som den lokala polisen ansåg vara oacceptabelt ... Men Ivan Losev brydde sig inte särskilt mycket om det.

”All min rädsla dunstade bort”, säger han. ”Om man blir anklagad för att ha misskrediterat den ryska armén, då kan man beakta sig som en hederlig person. Jag är säker på att Ukraina kommer att vinna och att det kommer att hända snart. De av oss som blivit anklagade för att ha tagit ställning mot kriget och hamnat i fängelse kommer åter att vara fria. Och då kommer vi att vara hjältar. De som var för rädda för att säga något, de som stött regimen och följt dess kannibalistiska lagar kommer att rodna av skam.”

I Sotji vid Svarta havet blev en 38-årig kvinna arresterad i början av februari. På WhatsApp hade hon skrivit ett meddelande på koreanska som polisen översatte och visade sig bestå av ”Ära åt Ukraina”. I Chantij-Mansijsk, i norra Sibirien dömdes en tjugoårig man i januari till tolv års fängelse för att ha kastat Molotovcocktails på ett militärt värvningskontor. I Kazan, huvudstad i Tatarstan, dömdes en akademiker i januari till fängelse för att ha publicerat en text som enligt åklagaren innehöll ”extremistiska kommentarer”. Han hade tidigare i februari i fjol dömts för att ha burit ett rockmärke med texten ”Nej till kriget”.

Den sortens isolerade handlingar, och bestraffade, utgör ingen folklig våg av protester och knappast något hot mot regimen. Men de säger något om hur opinionen, under trycket av militära bakslag och kistor som kommer tillbaka, kan svänga. Det är sannolikt också förklaringen till den särskilda omsorg Putin ägnade frågan i sitt anförande inför parlamentet den 21 februari.

Samtidigt som han skissade en horisont av evigt krig kom presidenten också med en rad ekonomiska löften till alla befolkningsgrupper och då i synnerhet till dem som var direkt berörda av kriget. Staten kommer att skydda och stödja dem ekonomiskt, lovade han. Och glömde då att ryssarna inte för en minut tror på någon stat som skyddar och ger ekonomiskt stöd, de som dagligen får leva med en omfattande korruption från en förvaltning och centralmakt som ruinerat dem flera gånger de senaste trettio åren ...

”Vi kommer att segra för vårt land står enat och fast” lät Vladimir Putin meddela i tisdags. Och det stämmer i den parallella värld hans propagandister lever i. Men det gör det inte i ett annat Ryssland, komplext, ångestridet och splittrat. Och för Putin återstår att vinna detta andra krig. Samt det mot Ukraina.

Andrej Kolesnikov: Ryssarna svarar på statens våld med lydnad och foglighet

Ur *Le Monde* 24 februari 2023

[Artikelförfattaren är statsvetare, och kolumnist i den oberoende ryska veckotidningen *The New Times* och expert vid Carnegie Foundation for International Peace.]

Ryssarnas följsamhet mot sina ledare beror på rädsla, men även på ett extremt ekonomiskt beroende av staten.

I ett år har Ukraina och Väst väntat på att den abstraktion som kallas ryska folket ska öppet revoltera mot sin regering. Men inga tecken på någon bred proteströrelse har syns till i Ryssland, än mindre någon massrevolt, inte ens något tecken på oro vid horisonten. Trots exempel på individuellt motstånd vilket framgår av antalet rättegångar för uttalanden och handlingar mot kriget. I själva verket tycks stödet för landets ledare mer ha att göra med uttalad ligkiltighet och anpassningsförmåga.

Granskar man orsakerna till de reaktionerna kommer ett gammalt sovjetiskt skämt i tankarna. Kommunistpartiets generalsekreterare Leonid Brezjnev skröt inför sin amerikanske kollega om att sovjetfolket tålde allt och aldrig skulle göra uppror mot kommunismen. Som bevis införde han en rad impopulära åtgärder där kulmen var följande meddelande: alla kommer att bli hängda i övermorgon. Då reagerade folkmassan och en försiktig röst undrade: ”Ska vi ta med oss våra egna rep eller kommer fackföreningarna att ge oss dem?”

Så ser också reaktionerna ut bland en betydande del av den ryska befolkningen idag. Vid den partiella mobiliseringen i höstas, som snabbt skulle visa sig inte vara något annat än en enkelbiljett till galgen, tvingades de värnpliktiga köpa sina egna rep – i det fallet skottsäkra västar och utrustning för första hjälpen – på grund av att sådant saknades i armén.

Man hade kunnat tro att i ett modernt urbaniserat samhälle, som inte fört krig i denna skala på många år och som under tre decennier av marknadsekonomi skaffat sig alla tänkbara konsumtionsinstinkter, borde statens brutala intervention i den moderna tillvarons frid och lugn bara kunna resultera i omfattande protester. Men i stället för att protestera har ryska folket anpassat sig till den nya tillvaron.

Att många lämnat landet kan ändå ses som en form av protest: folk röstar mot regimen med sina fötter. Men även det är en form av anpassning. Om inget går att förändra väljer man strategiska, opportunistiska lösningar.

Enligt opinionsmätningarna är drygt 40 procent av ryssarna chockade, fyllda av fasa och oro över landets agerande i Ukraina. Men även om depression och rädsla ökat sedan ”specialoperationen” inleddes för ett år sedan är det långt ifrån lika omfattande som i mitten av 1990-talet eller under finanskrisen 1998.

Falsk pliktkänsla

Av allt att döma har den verkliga chocken inte så mycket med ”specialoperationen” att göra som med den partiella mobiliseringen: under den perioden (september 2022) sade sig 47 procent av de tillfrågade hysa negativa känslor mot 32 procent i mars. För en majoritet av ryssarna tycks dessutom dessa negativa känslor om än kanske inte helt uttraderade så i varje fall nu vara stabiliserade på en tolerabel nivå när hotet om mobilisering är över. Och känslan av att ryssarna fick ta med sig ett eget rep tycks bara ha haft minimal inverkan på attityden till regeringen.

Denna underkastelse är utan minsta tvekan följden av en tillbakahållen rädsla, en motvilja mot att erkänna problemet, en känsla av förvirring och vilshenhet och oförmåga att greppa vidden och betydelsen av denna enorma chock: en svårare chock än något medborgarna varit med om under hela den post-sovjetiska tiden. Men denna underkastelse är också följden av att en sedan länge slumrande vana åter väckts: att reagera på statens våld och totalitarism med blind lydnad.

Ryssarna, som upplever sig som gisslan åt staten och där Ryssland står mot ”det kollektiva Väst”, är offer för Stockholmssyndromet. De låter sig övertygas om att statschefens agerande, inkarnationen av landet, har logiken och historien på sin sida.

Vidare uppstår en falsk plikt-känsla gentemot staten. På frågan från en reporter om mobiliseringen av företagare svarade exempelvis talmannen i duman, Vjatjeslav Volodin, upprört: ”Och vem ska då försvara fosterlandet?” Med tanke på landets problem vad gäller demografin hade det varit mer logiskt att ställa frågan: ”Och vem ska arbeta och hålla igång landets ekonomi?”, men det finns ingen redo att ställa den sortens frågor.

Den chock som inträffat har i brutal form väckt ett generationsmässigt trauma, som får folk att inta en grundläggande defensiv hållning av tystnad och passivt stöd (och stundtals spelat aktivt) till de politiska ledarna. Så betedde sig de generationer som upplevde sovjetsystemet. Enligt sociologen Lev Gudkov lägger sig vanligt folk i fosterställning i en situation av chock eller fara i ett försök att gömma sig samtidigt som man bereder sig på att få ett slag i huvudet.

Men den hand som slår, eller inte gör det, är också den hand som ger och föder. Underkastelsen beror inte bara på rädsla, en återgång till ett beteende anpassat till totalitarism och historiska trauman. Den har också sina rötter i ett extremt stort beroende av staten hos en betydande del av befolkningen.

Ett uttryck för detta beroende är den reella disponibla inkomst befolkningen förfogar över. Sedan annekteringen av Krim har den fallit, stagnerat men även ökat något, samtidigt som den i stort hela tiden legat på en mycket låg nivå. Den växande isoleringen av Ryssland, tillvaron under sanktionerna, säkerhetstjänstens attacker på demokratiska rättigheter och vägran att modernisera samhällsekonomi har lett till en ekonomisk stagnation i landet.

Inkomststrukturen är också avslöjande. Andelen socialbidrag från staten har förblivit hög, för fyra år sedan översteg den till och med de nivåer som rådde på sovjettiden. Under de nio första månaderna 2022 utgjorde dessa bidrag 21,7 procent av de sammanlagda inkomsterna (mot 19 procent 2018).

Den hand som föder en kräver i gengäld politisk lojalitet. I dessa tider av oro och osäkerhet på marknaderna, inklusive arbetsmarknaden, tar sig denna lojalitet uttryck i ett omfattande stöd till myndigheterna: uppriktigt eller låtsat, aktivt eller passivt, det spelar ingen roll förutsatt att det ger sig till känna.

Enligt de studier *Carnegie Moscow Center* gjorde 2018 är ryssarna i allmänhet inte mot tanken på att ha ett eget företag, men de anser att villkoren och den institutionella ramen i Ryssland inte uppmuntrar det. Följden blir att de hellre arbetar för någon annan. Det kommer inte att bli lätt att snabbt göra sig kvitt denna statliga nappflaska och varje nytt system måste anpassas till en socio-ekonomisk modell starkt präglad av staten och som förstärkts under Putins tid vid makten. Understrykas bör dock att befolkningens socio-ekonomiska beroende av staten inte alltid bara beror på tillfälligheter. Ibland handlar det också om ett medvetet val.

Kollektiv narcissism

Enligt teorin om ekonomisk determinism leder ekonomiskt beroende av staten till politiskt beroende. Och under en auktoritär regim är politik, psykologi och ekonomi sammanflätade

och påverkar varandra ömsesidigt. Psykologiska faktorer som underkastelse, kollektiv narcissism ("Vi är bättre än de andra"), identifikationen med en auktoritär ledare, aggressiv konformism ("Hela Väst är mot oss, då får vi hålla oss till vår ledare, oavsett vad han gör") och patriarkaliska traditioner spelar också roll. I synnerhet under en militär konflikt. Precis som propagandan och förhärskande idéer om vad som förväntas vara "korrekt" beteende av goda medborgare och patrioter.

Mitt under ett krig, i ett läge då ledaren kräver att nationen med honom ska dela ansvaret för kriget genom mobilisering, blir den tendensen starkare än någonsin. Vilket den tyske socialpsykologen Erich Fromm (1900-1980) betecknade som "defensiv aggression". I *Den destruktiva människan* skrev han att i en situation av kollektiv narcissism "blir ens gruppmedlemskap det som räddar människans värdighet, anständighet, moral och rättvisa. Man tillskriver den andra gruppen diaboliska egenskaper: den är svekfull, obarmhärtig, grym och i grunden inhuman. Att bryta med någon av symbolerna för den kollektiva narcissismen framkallar ett sådant raseri och en sådan aggressivitet hos befolkningen att den blir redo att stödja ledarnas krigspolitik."

Översättning: Björn Erik Rosin

Lästips

Alexej Sachnin: [På Moskvas gator är ryssar chockade av Putins krig](#) (februari 2022)

Emmanuel Grynszpan: [Ilja Jasjin, fängslad rysk oppositionell: "Första tecknen på missnöje bland befolkningen redan märkbara"](#) (augusti 2022)

Ilja Budrajtskis: [Kom ihåg de ryssar som kämpade mot Putins krig](#) (januari 2023)